

УДК 027.6:023-057.9”5/14”

DOI: [https://doi.org/10.18524/2707-3335.2022.2\(28\).267810](https://doi.org/10.18524/2707-3335.2022.2(28).267810)

Соколов Віктор Юрійович,

кандидат історичних наук, доцент,

головний бібліотекар науково-дослідного відділу

Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого

вул. Михайла Грушевського, 1, м. Київ, Україна, 01001

тел.: (044) 278 85 12

e-mail: socolv@i.ua

<https://orcid.org/0000-0002-0208-1292>

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕКАРЯ МОНАСТИРСЬКИХ КНИГОЗБІРЕНЬ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ЄВРОПИ: ХАРАКТЕРИСТИКА, ФУНКЦІЇ, ОСОБЛИВОСТІ

Охарактеризовано значення та специфіка діяльності західноєвропейських монастирських бібліотек у середні віки; досліджено основні напрями роботи бібліотекаря монастирських книгозбірень, сфери його функціональних обов'язків; проаналізовано зміст та значення професійної діяльності бібліотекаря західноєвропейських монастирських бібліотек у поширенні читання, просвітництва, розвитку книжкової та бібліотечної справи і духовної культури середніх віків в цілому.

Ключові слова: історія бібліотечної справи, бібліотечна діяльність, монастирська бібліотека, культура середніх віків, бібліотечна професія.

З поширенням християнства поступово в усіх країнах Європи відбувалося зростання кількості рукописних книг, а також монастирських бібліотек. Духівництво, зокрема єпископат, добре усвідомлювало роль знань, освіти та розповсюдження книг у розвитку суспільства, їх важливе значення у сферах соціального керування та формування свідомості. Стан бібліотек, їх книжковий склад ніколи не залишалися поза його увагою. Невипадково, що ще в дохристиянську епоху першими бібліотекарями були жерці, які не тільки зберігали певні матеріальні носії інформації, а й передавали наступним поколінням вміння і навички орієнтуватися у певному масиві знань, способи їх систематизації, особливості тлумачення та розуміння тексту. І хоча бібліотечна професіологія почала формуватися лише у ХІХ ст., основні професійні вимоги до бібліотекаря були сгенеровані у період Античності, це – освіченість, знання книг та їх опису, володіння іноземними мовами, розвинене аналітичне мислення. На жаль, після руйнації Римської імперії та навали варварів поступальний розвиток різних сфер культури дещо призупинився. У Західній Європі більш інтенсивно почала розвиватися християнська культура, одними з осередків якої у Раннє середньовіччя були монастирі та їх книгозбірні.

Останнім часом діяльність монастирських бібліотек активно привертає увагу як зарубіжних (праці К. Завадської, Е. Ленарта, І. Шостек та ін.), так і вітчизняних дослідників (праці Н. Кунанець, І. Лісової, Н. Лоштина, І. Ціборовської-Римарович та ін.) [2; 4–6; 13; 14; 18; 20; 21]. Проте, ґрунтовних наукових розвідок, що окремо вивчали б коло діяльності та професійні риси монастирських бібліотекарів ще немає. Метою пропонованої статті є виявлення та характеристика особливостей діяльності бібліотекарів монастирських книгозбірень середньовічної Європи (переважно, Західної).

З самого початку виникнення чернецтва у християнстві книга та бібліотека були необхідним елементом монастирського життя. Після появи статуту святого Бенедикта (480–547) та його поширення у середовищі західноєвропейського чернецтва читання та тлумачення богословських книг, їх переписування та збирання стало невід’ємною складовою буденного життя монахів [15]. Звичайно, монастирські бібліотеки спочатку складались із суто релігійної літератури, що стосувалася богослов’я, літургії, агіографії тощо. Надалі їх книжковий склад значно розширюється. Проте, монастирські бібліотеки у Західній Європі у перші століття Середньовіччя були дещо ізольовані від зовнішнього світу і до них мали доступ, переважно, тільки ченці конкретного абатства [7]. У назначений час вони часто діяли у взаємозв’язку зі скрипторіями (скрипторіум, від лат. «scriptorium, ii (n) – майстерня для перепису рукописів»), від яких, певним чином, залежали на перших порах. Певна кількість полиць, невелика книжкова шафа чи відповідна ніша, призначалися, здебільшого, для зберігання книг та їх суто внутрішнього використання. Однак, деякі книги час від часу залишали межі монастиря та перебували у користуванні того чи іншого єпископа, пресвітера, ченця чи приватної особи (так само, рукописи з церковних бібліотек іноді опинялись у розпорядженні ченців монастиря). Надалі роль книжкового зібрання у монастирському житті збільшується, а діяльність бібліотеки значно активізується та розширюється. Втім, у Раннє середньовіччя у багатьох монастирях і церквах налічувалось лише від декількох десятків до сотні книжок, тому вся бібліотека складалась, фактично, з однієї чи з двох книжкових шаф чи скринь. Проте, кількість томів в монастирських бібліотеках за рукописними каталогами того часу визначити важко, оскільки завжди розділялося поняття «текст» і «кодекс». Відомо, що в Рейхенау та Сен-Галлені у 822 р. у монастирській бібліотеці налічувалось понад 400 книг, у Боббіо в X ст. – близько 666 [10, с. 115]. Невеликі книжкові зібрання мали також церковні бібліотеки, наприклад, бібліотека Страсбурзького собору в 1027 р. мала 50 книг, собору Шпейера в 1051 р. – 14 книг, собору в Нуайоні у 1220 р. – 45 книг. Загалом, у Ранньому середньовіччі бібліотеки у Західній Європі були ще рідкісним явищем і в нинішньому значенні цього слова називати їх можна лише умовно. Навіть остаточне формування такого поняття, як монастирська бібліотека відбулося лише у XIII ст. [5, с. 23]. Тим не менш, бібліотеки монастирів були ледве не єдиним місцем книжкових зібрань того періоду. Надалі, поживлення культурного

життя, церковні реформи, необхідність виправлення канонічних книг сприяли діяльності бібліотек та вимагали певного посилення уваги не тільки до рівня підготовки служителів Церкви, що керували паствою та розповсюджували віровчення, а й до професійних навичок ченців, що працювали з книгою та слідкували за культурою читання в монастирі, оскільки саме ченці виступали носіями не лише західної релігійної традиції, а й взагалі – культурної та інтелектуальної. Відповідно, монастирські книгозбірні були відображенням інтелектуальної культури ченців.

В епоху середніх віків в монастирських бібліотеках Західної Європи ченця, що відповідав за роботу книгозбірні, називали «армаріусом» (від лат. *armārius*, *ii* (m) – зброяр, охоронець, вартовий, хранитель бібліотеки, секретар капітулу), який виконував також функції архівіста. Армаріус у католицьких монастирських бібліотеках (у тому числі, й на теренах Правобережної України) слідкував за належним збереженням, використанням, систематизацією рукописних (у подальшому – друківаних) книг, а також пильнував за відповідним порядком переписування текстів [16, р. 390 а].

Оскільки в той час термін «армаріус» використовували також для найменування майстрів збройових справ та охоронців, то як раніше, так і до тепер, в тлумаченні походження цієї назви середньовічного бібліотекаря, етимологію цього поняття в деяких словниках та наукових працях часто виводили з лат. слова «арма, *armogum* (n) – зброя, військо, щит, військове спорядження, війна, захист, опора, настанова». За своїм змістом термін «армаріус» у значенні «бібліотекар» споріднений з латинським словом «*custos, custodis* (m) – вартовий, охоронець», проте його походження, безумовно, слід виводити зі слова «*armarium, ii* (n) – шафа для зберігання книг, бібліотека, архів» (наприклад, *armarium bibliothecae* – бібліотечна шафа). Саме від цього слова, власне, й походить назва «армаріус» у значенні посади бібліотекаря. Недарма у той час сформувалася така приказка: «Монастир без книжкової шафи, як військовий табір без зброї» або «Монастир без книжкової шафи, як фортеця без арсеналу» (лат. «*Claustrum sine armario est quasi castrum sine armamentario*»). У XII–XIV ст. існували також такі вирази: «Монастир без книг – все одно що гарнізон без продовольства», «Бібліотека є справжньою скарбницею монастиря. Без неї він як кухня без котла, стіл без страв, річка без риби, садок без квітів, гаманець без грошей, виноградник без винограду, вежа без варті, будинок без меблів» [7]. Видатний богослов Середньовіччя Тома Аквінський (1225–1274) зазначав: «Справжня скарбниця монастиря це – бібліотека. Без неї він все одно, що кухня без казана, стіл без страв, колодязь без води, річка без риби, плащ без іншого одягу, сад без квітів, гаманець без грошей, лоза без винограду, суд без охорони, будинок без меблів» [цит. за 8, с. 118].

У церквах і монастирях назва «армаріус» поширювалася також на кантора або прекантора (прецентора («*praecantor*» походить від «*cantor*» та означає «той, хто співає раніше; перший співак»)), тобто керівника церковного хору,

який стежив за музичними канонами богослужіння, слідував за правильним виконанням релігійних церемоній («армаріуса» іноді називали «магістром церемоніалу»). Виконуючи літургійні та інші церковні функції, армаріус, наприклад, співав респонсорії (жанр одноголосного співу), тримав ліхтар, поки абат читав певні тексти, а також слідував за правильним читання вголос у церкві, капітулі та трапезній. В описах монастирських звичаїв XI–XII ст. часто зазначалося, що «бібліотекаря-прекантора» слід обирати серед тих ченців, які зросли в монастирі та встигли досконало вивчити порядок служб та іншу церковну премудрість, тобто серед досвідчених осіб.

«Армаріус» також навчав дітей і підлітків у школі при монастирі, в першу чергу, читанню, письму, співу, тобто виконував і функції педагога. Бібліотекар у монастирі, фактично, був керівною та сполучною ланкою у монастирській тріаді «бібліотека – скрипторій – школа». Тому на цю посаду зазвичай призначали достатньо освіченого ченця, добре обізнаного у різних сферах знань, знавця, в першу чергу, богослов'я, церковних канонів, релігійних праць, який мав навички роботи з переписування рукописів, екзегетики (тлумачення текстів) та тямущий у діяльності книгозбірні в цілому. Так, наприклад, посаду «армаріуса» у 540–548 рр. займав відомий римський письменник-панегірист, історик, екзегет (тлумач релігійних текстів) та державний діяч Флавій Кассіодор (бл. 487 – бл. 578). Він був бібліотекарем у заснованому ним монастирі Віварій (Monasterium Vivariense) у своєму родовому маєтку у Південній Італії, у якому створив велику бібліотеку і своєрідний науково-просвітницький центр зі зберігання, тлумачення та переписування античних книг. До речі, у монастирській Віваріанській бібліотеці було 10 книжкових шаф, в яких у тематичному порядку було розташовано 231 кодекс 92 авторів. Цікаво, що питання бібліотечної справи також знаходили місце у творчій спадщині Флавія Кассіодора. Так, у заключних розділах своїх «Настанов наук світських» («*Institutiones saecularium litterarum*») Флавій Кассіодор навів настанови щодо діяльності бібліотекарів, переписувачів та настоятелів монастирів [11; 12].

У XII–XIII ст. церковні приписи, настанови різних чернечих орденів, суворо регулювали функціонування монастирських бібліотек, зокрема практику призначення бібліотекарів. Свої рекомендації давали також провідні богослови того часу. Так, наприклад, генеральний магістр домініканців Гумберт Романський (бл. 1190–1277) у своїй праці про канони релігійного життя «*De vita regulari*» декілька пунктів присвятив організації діяльності монастирської бібліотеки та обов'язкам ченця, котрий відповідав за її діяльність. Бібліотекар був зобов'язаний: турбуватись про відповідне місце зберігання книг у монастирі (з урахуванням доступу свіжого повітря та захисту від дощу, щоб книги не підлягали впливу вологи та плісняви); зберігати майно бібліотеки та відчиняти її у чітко визначений час; укладати список книг та передавати його своєму наступнику на посаді; вирішувати питання щодо накопичення, відбору та актуальності книг [5, с. 162–163]. Бібліотекар («*armarius*» чи «*librarius*» (від лат.

слова «*librarius*, *ii* (m) – писар, секретар», яке в свою чергу походить від слова «*liber*, *bri* (m) – книга») щороку чи раз на два роки повинен був переглядати усі книги з метою встановлення стану рукописів; чітко фіксувати книги із бібліотеки, що видавалися читачам й анулювати записи після повернення книг; видавати книги поза межі монастиря лише з дозволу керівництва [20, р. 412–413]. Надалі, щодо діяльності монастирської бібліотеки та обов'язків бібліотекаря у статутах і настановах зазначалося, що у монастирі повинно бути вже двоє осіб для виконання відповідної роботи, пов'язаної з книгами: перший – це кантор (прекантор), який мав опікуватись книгами у захристії (частина вітваря, призначена для зберігання посуду, богослужбових книг та одягу), приносити їх ченцям на час молитви; другий це власне бібліотекар («армаріус» чи «лібраріус»), який опікувався монастирською книгозбірнею [21, р. 300].

Як вже зазначалося, організація монастирських бібліотек керувалася, переважно, рішеннями церковної провінційної влади та орденських конгрегацій, де з часом все більше уваги приділялося діяльності книгозбірень та роботи бібліотекаря. Зокрема, настановами передбачалося: налагодження порядку книг у книгозбірні, про що має дбати обраний бібліотекар; наявність у кожній бібліотеці алфавітного каталогу книг (надалі й каталогу за галузями знань); дотримання правил видачі книг із бібліотеки (на місце книги необхідно було поставити картку із назвою видання та особистим підписом особи, що бере книгу; цю картку забирають з полиці лише після повернення книги до бібліотеки); шляхи поповнення книжкового фонду та ін. [19, р. 210–211]. З часом, провінційні статuti рекомендували настоятелям монастирів поповнювати бібліотеки, у першу чергу новими

книгами не тільки з теології, а й такими працями, що «будуть корисні для ченців». Загалом, монастирські бібліотеки поповнювались через: створення копій рукописів; отримання дарунків (пожертв) у вигляді окремих книг від мирян та цілих книжкових зібрань

(зібрання зберігалися окремо); планомірну закупівлю та ймовірний обмін дублетними виданнями з іншими монастирями (відомо також, що книги у порядку обміну, за домовленістю між бібліотекарями, пересилалися для читання та переписування з однієї монастирської книгозбірні до іншої). У деяких монастирях, що мали власні бібліотеки, при вступі до братства необхідно було подарувати монастирю копію рукописної книги. Так, наприклад, католицький святий, бенедиктинець, ініціатор реформи західного чернецтва Одон Ключнійський (878–942) при вступі до Ключнійського монастиря, абатом якого він пізніше став (927 р.), передав у дар бібліотеці 100 тт., чим викликав здивування та захоплення у ченців братства [3, с. 104].

У скрипторіумі, якщо він діяв при монастирі, на бібліотекаря покладалося також забезпечення ченців-переписувачів та ілюмінаторів (ілюстраторів) необхідними матеріалами та інструментами для письма (пергаментом, папером, чорнилами різних кольорів, сусальним золотом, лінійками, шилами тощо); ведення контролю за їхньою роботою; виправлення допущених ними помилок шляхом вичитування переписаних текстів тощо. Бібліотекар повинен був також слідкувати за необхідною реставрацією пошкоджених сторінок та оправ, проставляти власницькі знаки на книгах, дбати у разі потреби про переплетення томів та ін. [1, с. 28]. Отже, він повинен був добре знати не тільки як працювати з книгою та всі етапи її створення, а й добре розуміти зміст самої книги. На таку посаду міг претендувати лише кращий з ченців. Так, наприклад, лише після багаторічного монастирського служіння та плідної праці на поприщі християнського просвітництва, завдяки своїм глибоким знанням, освіченості та певним творчим досягненням, на посаду помічника армаріуса (хранителя «армаріуму» (бібліотеки) у 1195 р. був призначений французький хроніст, чернець-бенедиктинець абатства Св. Марціала в Ліможі (Аквітанія) Бернар Іт'є (1163–1225). З 1204 р. він вже завідував великою монастирською бібліотекою, яка налічувала, за деякими даними, до 450 тт. [17, р. 138].

Монастирські бібліотекарі відігравали помітну роль в організації систематичного читання серед ченців – як індивідуального (зокрема, з виховною метою, у формі послуху), так і колективного – із застосуванням методу голосного читання для ознайомлення зі змістом тих чи інших (переважно, богословських) книг. Порядок читання у монастирях загалом регламентувався статутом. Наприклад, статутом монастиря святого Бенедикта у період від жовтневих календ (календи – перший день місяця) до Великого посту ченцю дозволялося читати зранку до другої години дня. Крім того, з бібліотеки могла видаватися одна книга для поглибленого вивчення. Через рік чернець повертав рукопис і складав іспит з прочитаного. Якщо його знання визначалися задовільними, він отримував нову книгу, а якщо ні – продовжував вивчати попередній твір [10, с. 130]. Наприклад, в описах монастирського життя XI ст. можна прочитати такий запис: «У понеділок другого тижня Великого посту, допоки братія не увійшла в зал зборів, нехай бібліотекар розстелить килим і збере на ньому усі книги за винятком тих, які було видано в минулому році. Брати нехай увійдуть в зал зборів, кожен зі своєю книгою в руці. <...>. Потім нехай бібліотекар оголосить порядок, згідно з яким брати позичали книги в минулому році. Кожен брат, почувши своє ім'я, нехай поверне ту книгу, яку було видано йому у минулому році. Той ж, чия совість волає до нього, бо він не прочитав книгу, яку було йому видано, нехай впаде долілиць, кається у своїй провині та благає про прощення. Потім нехай бібліотекар знову роздасть книги, а саме, кожному брату дасть для читання інший том, ніж попередній» [9]. Отже, бібліотекар у монастирі слідкував за тим, щоб ченці на початку Великого посту отримали книги для читання відповідно рівня їх підготовленості (з вимогою дбайливого

ставлення до них), прочитали їх протягом певного часу і своєчасно повернули, а іноді навіть відзвітували про прочитане. Втім, такий порядок стосувався лише обов'язкових до вивчення богословських книг. Праці, наприклад, з історії чи з іншої галузі знань, швидше за все, видавалися на короткий термін і засвоєння знань цих книг не перевірялося. Звичайно, у першу чергу, бібліотекар монастиря пильно слідкував за своєчасним поверненням ченцями книг до монастирської бібліотеки. Так, наприклад, у бенедиктинському монастирі Фльорі (центральна Франція) «армаріус» у певний день складав список усіх братів, які брали книги у попередньому році та їх не вертали. Кожен з ченців повинен був спочатку повернути отриману книгу і лише потім міг розраховувати на отримання нової. До того ж, якщо протягом року чернець не прочитав взяту книгу, то він повинен був просити вибачення на обвинувальному капітулі. Також ченці, які відвідували бібліотеку та читали у відведеному для цього місці, не повинні були насувати свій капюшон занадто низько на очі, щоб можна було бачити, сплять вони чи зосереджено читають книгу [3, с. 106].

Таким чином, якщо для світської особи у той час не обов'язково було навіть знати грамоту, то для ченця освіченість вважалася неодмінною рисою (звичайно, «немає правила без винятків»). Ще більшою мірою, це стосувалося ченця, що завідував монастирською бібліотекою, до фахового рівня якого, окрім зазначених вимог знання іноземних мов, змісту книг (в першу чергу, релігійних), їх опису, додавалися ще його сумлінність, акуратність, винахідливість і таке ін.

Бібліотекар у монастирі, з тих чи інших міркувань, також мав право забороняти ченцям доступ до деяких книг. До того ж, книги іноді губилися, а то й просто розкрадалися. Щоб хоч якось уберегти рукописи від розкрадань, бібліотекарі робили на них власницькі записи дуже промовистого змісту: наприклад, «Нехай у того, хто вкраде, візьме і не поверне цю книгу власникові, вона перетвориться в його руці на змія, який розірве його. Нехай його розіб'є параліч, і всі його члени відсохнуть. Нехай він корчиться від болю і благає про пощаду, і нехай же не буде кінця його агонії, доки він не випустить духу. Нехай же хробаки виїдять його нутроці, і коли настане Судний день, нехай він згорить у пеклі» або «Якщо ви викрадете або продасте книгу, на вас чекає страшний божий гнів. Ви потрапите до пекла» [1, с. 26; 3, с. 109]. Цікаво, що «армаріус» також був задіяний у поминанні померлих, яке було одним з значущих завдань діяльності монастирів. Саме він заносив у некролог (список померлих за датами смерті) або на береги календаря імена померлих ченців монастирської обителі.

Отже, бібліотекар монастирської книгозбірні середньовічної Європи повинен був гідно доглядати не тільки за «армаріумом» (бібліотекою, книжковою шафою) та стежити за належним використанням книг ченцями, але й був зобов'язаний слідкувати також за їхніми читацькими потребами. При наявності певних запитів він був уповноважений купувати (чи отримувати іншим чином) нові книги. Він також був відповідальною особою за те, що і як читали ченці, зокрема за те, що читали вголос під час трапези та при виконанні церковних обрядів. Бібліотекар не тільки керував роботою монастирської бібліотеки, забезпечував збереження книг і контроль за їхнім належним використанням, але й активно займався книжковою справою через керівництво діяльністю скрипторіума, де відбувалися всі етапи створення книги та іноді могли працювати декілька переписувачів. Він уважно розподіляв завдання переписувачам текстів, контролював їхню роботу, виправляв помилки, пильно стежив, щоб примірник рукопису був вірним.

Таким чином, головне коло обов'язків монастирського бібліотекаря передбачало: загальне піклування про стан книгозбірні (армаріуму), належну збереженість, використання й поповнення її майна та фонду рукописів (згодом – друкованих книг); ведення облікових документів; пильнування за процесом читання вголос (здебільшого, під час колективних трапез ченців та при виконанні церковних обрядів); розпорядження роботами зі створення (переписування) нових рукописів (надалі й друкованих книг, коли при великих монастирях почали створювати друкарні), а також служіння прекавтором. Бібліотекар також розставляв книги за авторами або за певними темами творів і фіксував потім записи у відповідних списках, описах, каталогах (*inventarium, descriptio* тощо). Перші кроки щодо систематизації книг «армаріус» робив з метою полегшити собі пошуки певного манускрипту. Як вже зазначалося, приватні колекції, що дарували як пожертву монастирю, описувалися та зберігалися окремо. Отже, бібліотекар середньовічного монастиря повинен був добре орієнтуватися у широкому колі книг та зберігати певний порядок їхнього опису та сортування, що був встановлений його попередниками. Підтвердженням цього слугують записи про нові надходження, зроблені іншим почерком в рубриках старих каталогів, а також складання нових списків книг з урахуванням колишніх описів [18, р. 661].

Отже, середньовічне вище духовенство, засновуючи при підтримці монархічної влади монастирі і поширюючи християнське віровчення, тим самим сприяло розповсюдженню грамотності та читання серед певної частини ченців та населення. Поступово письменність ставала невід'ємною частиною чернечого життя, де книжність та бібліотека посідали важливе місце. Вирішальне місце у цих процесах посідали саме бібліотекарі монастирських книгозбірень як хранителі книжкових зібрань та носії духовно-просвітницької місії, книжкової культури серед духовенства і мирян.

Список використаних джерел та літератури:

1. *Гринблатт С.* Ренессанс. У истоков современности / С. Гринблатт. – М. : АСТ, 2014. – 384 с.
2. *Кунанець Н. Е.* Вплив бібліотек монастирів на розвиток соціальних комунікацій західноукраїнських земель / Н. Е. Кунанець // Освіта, наука і культура на Поділлі. – 2014. – Т. 21. – С. 177–184.
3. *Куц Т. В.* Книжная культура западноевропейского Средневековья: учеб. пособие / Т. В. Куц. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2019. – 132 с.
4. *Лісова І. В.* Монастирські бібліотеки [Електронний ресурс] / І. В. Лісова // Українська бібліотечна енциклопедія : наук. проект / Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого. – Електрон. дан. – Україна, 2021, 11 трав. – Режим доступу: <https://bit.ly/3SE9Fek> (дата звернення: 15.02.22). – Назва з екрана.
5. *Лоштин Н. Т.* Бібліотеки монастирів Львівської латинської митрополії XIV–XVIII ст.: книгознавчі аспекти : дис. ... канд. іст. наук : 27.00.03 – книгознавство, бібліотечне, бібліографознавство / Н. Т. Лоштин. – Київ, 2018. – 258 с.
6. *Лоштин Н.* Чернецтво у Середньовічній Європі: основні аспекти діяльності / Н. Лоштин // Християнства сакральна традиція: Віра. Духовність. Мистецтво : зб. матеріалів 7-ї Міжнар. конф. (Львів, 24 листоп. 2014 р.). – Львів, 2014. – С. 159–163.
7. *Майзульс М.* Путеводитель по средневековому монастырю [Электронный ресурс] / М. Майзульс // Arzamas. – Электрон. дан. – 2018, 17 сент. – Режим доступа: <https://arzamas.academy/mag/577-abbat> (дата обращения: 15.02.22). – Название с экрана.
8. *Мулен Л.* Повседневная жизнь средневековых монахов Западной Европы (X–XV вв.) / Л. Мулен. – М. : Молодая гвардия, 2002. – 352 с.
9. Пан бібліотекар: блог про бібліотечну справу та інформаційні технології [Електронний ресурс] / Д. Гойт. – Електрон. дан. – Україна, 2022. – Режим доступу: https://www.бібліотекар.укр/2015/07/blog-post_14.html (дата звернення: 22.08.2022). – Назва з екрана.
10. *Сидоров А. И.* Каролингские библиотеки: к вопросу о книжной культуре у франков / А. И. Сидоров // Люди и тексты: исторические источники в социальном измерении. – М. : Ин-т всеобщей ист. РАН, 2011. – С. 110–139.
11. *Уколова В. И.* Кассиодор и средневековая культура / В. И. Уколова // Взаимосвязь социальных отношений и идеологии в средневековой Европе : сб. ст. – М., 1983. – С. 66–95.
12. *Фокин А. Р.* Кассиодор / А. Р. Фокин // Православная Энциклопедия. – М., 2013. – Т. 31. – С. 531–544.
13. *Ціборовська-Римарович І.* Бібліотекар XVIII ст.: фах, звання, соціальний статус / І. Ціборовська-Римарович // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2004. – Вип. 13. – С. 208–215.
14. Ціборовська-Римарович І. О. Бібліотеки римо-католицьких монастирів Волині XVI–XVIII ст.: історична доля, роль у монастирській діяльності, сучасний стан фондів (за фондами Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського) / І. О. Ціборовська-Римарович // Актуальні питання культурології. – 2010. – Вип. 9. – С. 9–14.
15. *Davril A.* La vie des moines au temps des grandes abbayes: La vie quotidienne X–XIII-e siècles / A. Davril, É. Palazzo. – Paris, 2010. – 346 p.
16. *Du Cange.* Glossarium mediae et infimae latinitatis / D. Cange, P. Carpentier, L. Henschel, L. Favre. – Niort : L. Favre, 1883. – Vol. 1. – 693 p.
17. *Lemaître J.-L.* Hagiographie et histoire monastique / J.-L. Lemaître // Annales de l'École pratique des hautes études Année. – 1997. – Iss. 11. – P. 138–140.
18. *Lenart E.* Biblioteki bernardynskie w Polsce od 2 poł. XV do końca XVIII wieku / E. Lenart // Pięćset pięćdziesiąt lat obecności oo. Bernardynów w Polsce (1453–2003). – Kalwaria Zebrzydowska; Kraków, 2006. – P. 659–677.
19. *Piszc E.* Biblioteka klasztoru oo. reformatów w Łąkach na Pomorzu / E. Piszc // Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne. – Lublin, 1961. – T. 2, z. 1–2. – P. 207–226.
20. *Szostek I.* Biblioteka dominikanów lwowskich w świetle katalogu z roku 1776 / I. Szostek // Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222–1972. – Warszawa, 1975. – T. 2. – P. 409–465.
21. *Zawadzka K.* Biblioteka klasztoru dominikanów we Wrocławiu (1226–1801) / K. Zawadzka // Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222–1972. – Warszawa, 1975. – T. 2. – P. 289–389.

References

- [1]. Grinblatt S. *Renessans. U istokov sovremennosti* [Renaissance. At the origins of modernity]. Moscow, 2014, 384 p.
- [2]. Kusanets N.E. Vplyv bibliotek monastyriv na rozvytok sotsialnykh komunikatsii zakhidnoukrainskykh zemel [The influence of monastery libraries on the development of social communications in the western Ukrainian lands]. *Osvita, nauka i kultura na Podilli* [Education, science and culture in Podillya], 2014, vol. 21, pp. 177–184.
- [3]. Kusch T.V. *Knizhnaya kultura zapadnoevropeyskogo Srednevekovya: ucheb. posobie* [Book culture of the Western European Middle Ages: textbook. allowance]. Yekaterinburg, 2019, 132 p.
- [4]. Lisova I.V. Monastyrski biblioteky [Monastic libraries]. *Ukrainska bibliotekna entsyklopediia* [Ukrainian library encyclopedia]. Available at: <https://bit.ly/3SE9Fek> (accessed: 15.02.22).
- [5]. Loshyn N. T. *Biblioteky monastyriv Lvivskoi latynskoi mytropolii XIV–XVIII st.: knyhoznavchi aspekty: Dys. na zdobuttia nauk.. stupenia kand. ist. nauk* [Libraries of the monasteries of the Lviv Latin Metropolis of the XIV–XVIII centuries: bibliographic aspects: Dissertation for obtaining the degree of candidate of science]. Kyiv, 2018, 258 p.
- [6]. Loshyn N. Chernetstvo u Serednovichnii Yevropi: osnovni aspekty diialnosti [Monasticism in Medieval Europe: main aspects of activity]. *Khrystianstva sakralna tradytsiia: Vira. Dukhovnist. Mystetstvo: Zbirnyk materialiv VII Mizhnarodnoi konferentsii* [Christianity sacred tradition: Faith. Spirituality. Art: Collection of materials of the VII International Conference], 2014, pp. 159–163.
- [7]. Mayzuls M.R. *Putevoditel po srednevekovomu monastyryu. Ch. 1* [Guide to the medieval monastery. Part 1]. Available at: <https://arzas.academy/mag/577-abbat> (accessed: 15.02.22).
- [8]. Mullen L. *Povsednevnaia zhizn srednevekovykh monahov Zapadnoy Evropy (X–XV vv.)* [Daily life of medieval monks in Western Europe (X–XV centuries)]. Moscow, 2002, 352 p.
- [9]. *Pan bibliotekar: Bloh pro biblioteknu spravu ta informatsiini tekhnologii* [Mr. Librarian: Blog about librarianship and information technology]. Available at: https://www.6idniorekap.ykp/2015/07/blog-post_14.html (accessed: 15.02.22).
- [10]. Sidorov A.I. Karolingskie biblioteki: k voprosu o knizhnoy kulture u frankov [Carolingian libraries: on the book culture of the Franks]. *Lyudi i teksty: Istoricheskie istochniki v sotsialnom izmerenii* [People and texts: Historical sources in the social dimension]. Moscow, 2011, pp. 110–139.
- [11]. Ukolova V.I. Kassiodor i srednevekovaya kultura [Cassiodorus and medieval culture]. *Vzaimosvyaz sotsialnykh otnosheniy i ideologii v srednevekovoy Evrope: Cb. st.* [The relationship of social relations and ideology in medieval Europe: Sat. Art.]. Moscow, 1983, pp. 66–95.
- [12]. Fokin A.R. Kassiodor [Cassiodor]. *Pravoslavnaia Entsiklopediya* [Orthodox Encyclopedia]. M., 2013, vol. 31, pp. 531–544.
- [13]. Tsiborovska-Rymarovich I. Bibliotekar XVIII st.: fakh, zvanntia, sotsialnyi status [Librarian of the 18th century: specialty, rank, social status]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho* [Scientific works of the National Library of Ukraine named after V.I. Vernadskyi]. Kyiv, 2004, iss. 13, pp. 208–215.
- [14]. Tsiborovska-Rymarovich I.O. Biblioteky rymo-katolytskykh monastyriv Volyni XVI–XVIII st.: istorychna dolia, rol u monastyrskii diialnosti, suchasnyi stan fondiv (za fondamy Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho) [Libraries of Roman Catholic monasteries in Volhynia of the XVI–XVIII centuries: historical fate, role in monastery activity, current state of holdings (based on the holdings of the National Library of Ukraine named after V.I. Vernadskyi)]. *Aktualni pytannia kulturolohii* [Current issues of cultural science]. 2010, iss. 9, pp. 9–14.
- [15]. Davril A. Palazzo É. *La vie des moines au temps des grandes abbayes: La vie quotidienne X–XIII-e siècles*. Paris, 2010, 346 p.
- [16]. Du Cange, P. Carpentier, L. Henschel, L. Favre. *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, Niort, 1883, vol. 1, 693 p.
- [17]. Lemaître J.-L. Hagiographie et histoire monastique. *Annales de l'École pratique des hautes études Année*, 1997, iss. 11, pp. 138–140.
- [18]. Lenart E. Biblioteki bernardynskie w Polsce od 2 poł. XV do końca XVIII wieku. *Pięćset pięćdziesiąt lat obecności oo. Bernardynów w Polsce (1453–2003)*, Kalwaria Zebrzydowska-Kraków, 2006, pp. 659–677.
- [19]. Piszcz E. Biblioteka klasztoru oo. reformatów w Łąkach na Pomorzu. *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*, Lublin, 1961, vol. 2, part. 1–2, pp. 207–226.
- [20]. Szostek I. Biblioteka dominikanów lwowskich w świetle katalogu z roku 1776. *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222–1972*. Warszawa, 1975, vol. 2, pp. 409–465.
- [21]. Zawadzka K. Biblioteka klasztoru dominikanów we Wrocławiu (1226–1801). *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222–1972*, Warszawa, 1975, vol. 2, pp. 289–389.

Надійшла 05.09.2022 р.

Sokolov V. Yu.,

Candidate of Historical Sciences (Ph. D.), associate professor,
Chief Librarian of the Research Department
Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine
1 M. Hrushevskoho St., Kyiv, 01008, Ukraine
tel.: (044) 278 85 12
e-mail: socolv@i.ua
<https://orcid.org/0000-0002-0208-1292>

**PROFESSIONAL ACTIVITY OF A LIBRARIAN OF MONASTIC
BOOK COLLECTIONS IN MEDIEVAL EUROPE:
CHARACTERISTICS, FUNCTIONS, FEATURES**

Summary

In the proposed article by Viktor Sokolov «Professional activities of a librarian in medieval Europe's monastic libraries: characteristics, functions, peculiarities» the information concerning the activities of a librarian in Western European monastic libraries in the middle ages is analyzed and summarized. **The relevance** of this study is due to the need to study the specifics and development of the functional duties of monastic librarians, which have not been studied before, against the background of the formation and evolution of monastic libraries in the Early middle ages.

The purpose of this article is to identify and characterize the features of the activities of librarians of monastic libraries in medieval Europe (mainly Western).

The methodology of this scientific work consists in the application of both general scientific research methods (description, comparison, analogy, deduction, induction, analysis, etc.) and historical (historical-comparative, historical-typological, chronological, etc.) methods. Methods of terminological analysis, analysis of dictionary definitions, etymological and word-formation analysis, bibliographic and other research methods were also used.

The article explores the main areas and areas of activity of a librarian in Western European monastic libraries, as well as some features of the development of book and library business in monasteries through the prism of the functional duties of a librarian. The content and significance of his professional activities in the dissemination of reading, education, development of book and library business are analyzed.

The study made it possible to reveal the peculiarities of the interpretation of the terms that determine the activities of the librarian of Western European monastic libraries in the middle ages, in particular, the term «armarius» in modern book science and library research. The main factors and features of the formation of the meaning of the term «armarius» in the process of becoming a professional activity of monastic librarians are revealed.

The scientific novelty of the work lies in expanding the understanding of the professional activities of the librarian of Western European monastic libraries in the period, mainly, the early middle ages and revealing the significance of his activities in the development of not only book and library science, but also the spiritual culture of the middle ages as a whole.

The study shows that monastic librarians played an important role in organizing systematic reading among monks – both individual (including for educational

purposes, in the form of obedience) and collective – using the method of reading aloud to familiarize themselves with the content of certain (predominantly theological) books. The position is confirmed that for the monastic librarian, a wide education, erudition and knowledge of books was considered an indispensable feature of his professionalism. Performing professional tasks at the proper level required from the monastery librarian certain analytical abilities in working with text, knowledge of several foreign languages (including ancient ones), detailed content of religious books, the ability to describe books and compile catalogs, as well as perform various functions that require conscientiousness, accuracy, ingenuity, etc. The article shows that the monastic librarian had to organize the work of the library at the appropriate level and monitor the proper use of books by the monks, as well as monitor their reading needs. The librarian not only supervised the work of the monastery library, ensured the preservation of books and control over their proper use, but also actively engaged in book business through the management of the scriptorium, controlling all stages of book creation.

Conclusions. The activity of the monastic clergy, including monastic librarians, spreading the Christian doctrine, thereby contributed to the spread of literacy and reading among a certain part of not only the monks, but also the population as a whole. Gradually, writing became an integral part of monastic life, where books and libraries occupied an important place. The decisive place in these processes was occupied by the librarians of the monastery libraries as the keepers of book collections and bearers of the spiritual and educational mission, book culture among the clergy and laity.

Keywords: history of librarianship, library activity, monastery library, culture of the middle ages, library profession.